

Baucsek Csaba[✦]

Kassa bombázásával kapcsolatos feltételezések, elképzelések egykor és ma, szlovák levéltári források alapján

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.2.60

Kassa bombázásával kapcsolatban az elmúlt 80 évben több elmélet és változat is napvilágot látott. Sorra véve a lehetséges verziókat, saját kutatásaim alapján igyekeztem minden egyes tézist abból a szempontból megközelíteni, hogy egyrészt az adott fél képes lett volna-e egy légitámadást gyakorlati szinten végrehajtani, másrészt a szlovák levéltárakban végzett kutatásaim során, a dokumentumok között találtam-e Kassa bombázására utaló közvetlen vagy közvetett okot. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy ezek a feltevések még további levéltári kutatásokat igényelnek.

KULCSSZAVAK: Kassa bombázása, elméletek, okok, technikai lehetőségek, verzió, művelet gyakorlati kivitelezése

Assumptions and ideas related to the bombing of Kassa, then and now, based on Slovak archival sources

In the past 80 years, several theories and versions have come to light regarding the bombing of Kassa (Košice), so I listed the possible theories and versions. Based on my own research, I tried to approach each thesis from whether the given party would have been able to carry out an air attack on a practical level, and on the other hand, during my research in the Slovak archives have I found any direct or indirect reason for the bombing of Kassa (Košice) among the documents. The fact that these assumptions still require a lot of archival research cannot be ignored either.

KEYWORDS: Bombing of Kassa (Košice), theories, reasons, technical possibilities

Hasonlóságok és eltérések a kassai és a romániai szovjet bombázások között

A szlovákiai levéltárakban található dokumentumok, a szlovák légierő hadműveleti naplójába írt bejegyzések és a szlovák sajtóban a bombázásról megjelent cikkek száma nem elegendő az események összehasonlításhoz, ezért más forrásokat is fel

✦ Nemzeti Emlékezet Bizottsága, megbízott kutató – Committee of National Remembrance, external historian researcher; e-mail: baucsekcsaba@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8708-4216

kellett kutatnom, hogy tisztábban lássuk Kassa bombázását. Választásom Romániára esett. Jelentéseiben a bukaresti szlovák követ a Romániát ért bombatámadásokról és azok hatásáról viszonylag pontosan beszámolt. A németek Besszarabia és Bukovina elfoglalása érdekében jelentős katonai erőt állomásoztattak Romániában. A román területek számukra Szlovákiánál fontosabb célpontok voltak. Hogy a szovjetek megnehezítsék a németek üzemanyag-ellátását, gyakrabban bombázták Bukarestet, és a ploiești olajmezőket. Romániára a szovjet légierő jóval több csapást mért, mint más területekre. A főbb célpontok közé a már említett ploiești olajmezők területe, Konstanca kikötője és Bukarest tartozott. Ahhoz, hogy Kassa bombázását az adott időszakban összevegyem a Romániát ért szovjet bombázásokkal, nagy segítség volt számomra Novák Zoltán: „A Fortele aeriene regale ale romanei (Román Királyi Légierő) vadászainak, zuhanóbombázóinak és csatarepülőinek harca a tengelyhatalmak oldalán a második világháborúban” című PhD-értekezése, amelyben a kutató részletesen foglalkozik a Románia ellen 1941. június 21. és 30. között végrehajtott szovjet bombatámadásokkal.¹ A doktori értekezés szerint június 23-án Konstancát kilenc Iljusin DB-3-as bombázó repülőgép támadta, amelyek közül a légvédelem kettőt lelőtt. Június 24-én a szovjetek ismét Konstancát támadták, és az ellenséges légierő 12 gépet vesztett. Június 25-én Iljusin Il-4T típusú repülőgépek bombázták a kikötőt. A június 26-i támadás során a szovjetek 18 repülőgépet vesztettek. Június 21. és 26. között napi rendszerességgel bombázták Konstanca kikötőjét.² A ploiești olajfinomítót először 1941. július 13-án 16:00 és 18:00 között érte szovjet bombatámadás. Az adott napon a román légtérben 13 szovjet támadást jelentettek. A brazi, valamint az Astra Romana olajfinomítót és környékét ért támadás következtében kigyulladt 16 olajtároló. Az Orion finomítót 6 bombatalálat érte. A támadások következtében összesen 250 000 tonna nyersolaj égett el.³ A gépek általában magasból támadtak,⁴ ezért a román légierő nem tudott velük szemben hatékonyan fellépni.⁵

A bukaresti szlovák követség 1941. június 26-án részletes jelentést küldött a román főváros ellen elkövetett első szovjet bombatámadásról. A jelentés szerint a légiriadó reggel 6:30-kor kezdődött, és 3 órán keresztül tartott. A szovjet gépek olyan magasan repültek, hogy alig voltak láthatók. Öt helyszínt támadtak (egy fegyverraktárt, a főpostát, és ipari központokat). A szovjetek részéről a bevetés (15 bombát dobtak le) kevés sikerrel járt, mivel nem okoztak nagyobb kárt.⁶ A bombatámadás során 4 ember vesztette életét, 12 megsebesült, 6 ház összedőlt és további 3 ház

1 Novák 2012.

2 Novák 2012, 48.

3 Novák 2012, 114.

4 Novák 2012, 115.

5 „Mivel a magasan repülő szovjet gépekkel a küzdelmet sem a román földi légvédelem, sem a környéken állomásozó, elavultnak számító P.Z.L. P-24-es gépekkel felszerelt 6. Vadászosztály nem tudta eredményesen felvenni, ezért a frontról egy másik vadászosztályt ideiglenesen visszahelyeztek, Buzau reparterére. Az 1. vadászrezdből a 8. vadászosztályt, mely sokkal jobb I.A.R. 80-as vadászokkal volt felszerelve. Növekvő légi tevékenység esetére a P.Z.L. P-24-eseket, mint tartalékot Bukarest térségében állomásoztatták.” Novák 2012, 115.

6 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös karton. Követségi jelentés Bukarest 1941. június 26-ai bombázásáról. 1941. június 26.

megsérült.⁷ A szovjetek a június 26-i reggeli támadással ellentétben, július 1-én este 20–22 óra között vetették be bombázóikat Bukarest ellen. A román légierő megakadályozta, hogy a szovjet gépek bejussanak a főváros légterébe, ezért a bombázók a város külterületén szabadultak meg terhüktől. A sajtó szerint a 9 bombából egy robbant fel.⁸ Július 14-én este és 15-én hajnalban a szovjet gépek ismét Bukarestet támadták. A két berepülés során (21:00–22:30, 24:00–3:00) a magasan repülő gépek 100 gyújtóbombát dobtak le. A bombák jelentős részét homokkal eloltották.⁹

Ha megvizsgáljuk a romániai és a szlovákiai bombázások közötti hasonlóságokat és különbségeket, majd összehasonlítjuk a kassaival, akkor alapvető eltéréseket figyelhetünk meg. Míg a Szlovákiát és Romániát bombázó szovjet gépek általában magasan szálltak, támadásuk pontatlan volt és a bombák többsége nem robbant fel, addig a Kassa ellen végrehajtott bombázás stílusa merőben eltért a Románia és Szlovákia ellen irányuló bevetésektől. Kassát közepes magasságból, nagy hatékonysággal bíró kötelék támadta, és majdnem minden ledobott bomba felrobbant. Felvetődik a kérdés, hogy miből adódik ez a nagy különbség? Ha Kassa esetében szovjet gépekről beszélünk, akkor miért ereszkedtek le és miért vállalták az alacsonyabb repüléssel járó kockázatot? Miért robbant fel majdnem az összes ledobott bomba, holott ez nem volt jellemző a szovjetek által ledobott bombákra? Jelentésében a katonai attasé Richard C. Partridge őrnagy is megjegyezte, hogy ellentétben a szovjet bevetésekkel, a Kassára ledobott bombák milyen hatékonyak voltak.¹⁰ A felmerülő és eddig megválaszolatlan kérdések még összetettebbé, rejtélyesebbé teszik Kassa bombázását. Ezen a téren még több kutatásra van szükség. Saját véleményem szerint és az eddig feltárt szlovák források (amelyeket korábbi tanulmányomban ismertettem) alapján, kizárom Kassa véletlenszerű bombázását.¹¹ A végrehajtás módja és eredményessége miatt a szovjet támadást is megkérdőjelezem, holott közvetlen bizonyítékaim eddig még nincsenek.

Ki támadhatott?

A szlovákiai levéltárakban végzett kutatásaim alapján megkísérlem lépésről lépésre felvázolni az esetleges elkövető indokait és a lehetőségeit. Ki és miért hajtotta volna végre a támadást, és rendelkezésére álltak-e a megfelelő technikai eszközök? Kassa

7 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös karton. Szituációs jelentés. 1941. június 28.

8 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös karton. Szituációs jelentés. 1941. július 4.

9 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös karton. Bukarest bombázása. 1941. július 16.

10 „Mellékelem, a Külügyminisztérium Sajtóosztályának miniszteri rangban levő főnökétől, Ullein-Reviczky úrtól kapott levelet. Képeket küld (csak a ribbon copyval) annak a bizonyítására, hogy Kassa bombázásakor a bombák orosz eredetűek voltak. Tekintettel arra, hogy ezt a bizonyítékot egy hónappal a bombázás után szolgáltatták, az értéke teljesen a magyar kormány becsületességére (good faith) van alapozva. A képek némelyike nyilvánvalóan beállított és valóban, az egyetlen dolog, amit ezek bizonyítanak, az, hogy a magyaroknak most már vannak orosz felírású repeszeik. Ezzel kapcsolatban a román katonai attasé állítja, hogy a 60 orosz bombából, amelyeket Bukarestre dobtak, csak kettő robbant. Kassán, ahogyan azt felderítették, a 29 bombából 27 robbant. Ahogy én látom, még mindig nyílt kérdés, hogy ki bombázta Kassát. Az anyagi károkat 3 millió pengőre becsülik (1,2 millió dollár). /R. C. Partridge őrnagy /Szárzaföldi Hadsereg/ katonai attasé” Ormay 1991, 117.

11 Baucek Csaba 2023. Kassa bombázásának elemzése szlovák levéltári források alapján. Hadtudomány 2023/1. 105–120.

bombázásáról igyekeztem a legtöbb háttérinformációt összegyűjteni, és ezek segítségével összehasonlítani, hogy a szlovákiai források alapján, a felállított többféle magyar tézis közül melyik támasztható alá leginkább.

A szlovák verzió

A művelet gyakorlati kivitelezése: A szlovák légierő technikai feltételei egy ilyen támadás végrehajtására nem voltak adottak. Rendelkeztek ugyan egy SzB bombázóval (Avia. B.71), de ez a típus maximum 600 kg bombateher szállítására volt alkalmas. Kassára ez a repülőgép sehogya sem tudott volna 10 darab 100 kg-os bombát ledobni.¹²

Okok: Az eddig feltárt szlovák levéltári források szerint a szlovák politikai vezetésben Magyarország hadba lépése nem váltott ki extra reakciót, semleges álláspontot foglaltak el. A szlovák felet a háború első napjaiban hidegen hagyta, hogy Magyarország 1941. június 26-ig nem volt hadviselő fél.

Összegezve: A szlovák verzió tehát kizárható, mivel a támadás végrehajtására sem jelentős politikai motiváció, sem technikai feltétel nem volt adott.

A szovjet verzió

A művelet gyakorlati kivitelezése: Szovjet részről technikailag nem lett volna akadálya a bombázás kivitelezésének, mivel rendelkeztek a támadás végrehajtására alkalmas gépekkel. Ilyenek voltak például a Iljuszin DB-3-as repülőgépek. Kassára ezek már képesek lettek volna 3×1000 kg bombaterhet ledobni.¹³

Az adott időszakban azonban a szovjetek részéről végrehajtott bombázások gyakorlati és logikai szempontból nem összeegyeztethetők. Ahogy már előzőleg említettem, ha a szovjet gépek ellenséges légtérben mozogtak, akkor a bombákat a célpontra viszonylag magasról dobták le. A támadások gyakran pontatlanok voltak, vagy a ledobott bombák jelentős része fel sem robbant. Mindezeket a tényeket figyelembe véve megállapítható, hogy Kassa bombázása a szovjetektől eltérő módon történt. A közepes magasságban szálló gépek precíz támadást hajtottak végre. Majdnem az összes levetett bomba felrobbant. Véletlen támadásról nem beszélhetünk, mivel az adott időszakban a szovjetek szlovák területet nem támadtak, holott Eperjes (Presov) tényleg fontos célpont lehetett volna. Eperjesen kívül Szlovákia területén számos jelentős ipari és katonai célpont volt, ezeket szintén nem érte bombatámadás.¹⁴ Véleményem szerint, ha a végrehajtás módját és hatékonyságát nézzük, akkor Kassát nem véletlen támadás érte, hanem tudatosan bombázták a várost. A szovjet pilóták miért vállaltak volna be egy ilyen veszélyes alacsonyabban végrehajtott bevetést, ha a bombákat magasabbról is ledobhatták volna?

12 Stenge 2011, 22.

13 Stenge 2011, 17.

14 Baucsek 2023, 109.

Okok: Szerintem az adott időszakban Kassa bombázására legkevésbé a szovjeteknek lett volna okuk. Állításom igazolására bizonyítékul hozom fel Molotov¹⁵ szovjet külügyi népbiztos megnyilatkozását, aki 1941. június 23-án magához kérte Kristóffy Józsefet, Magyarország moszkvai követét. A népbiztos kifejezte reményét, hogy egy esetleges kirobbant konfliktusban Magyarország független marad. Molotov megkérte a követet, hogy adja a magyar kormány tudtára, miszerint Magyarországgal szemben a Szovjetunióknak nincs területi követelése és támadó szándéka: „Molotov kijelentette, hogy Oroszország már el is feledte, hogy Magyarország csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz, nem lát semmi okot arra, hogy Magyarország Oroszországgal háborúba keveredjék. Egész Erdély visszaszerzése érdekében Magyarország a jövőre nézve is számíthat Moszkva teljes támogatására, ha a két nagyhatalom között kitört háborúban semleges marad.”¹⁶ Véleményem szerint a Szovjetunióknak a háború első napjaiban nem állt érdekében, hogy növelje ellenségei számát, még annak ellenére sem, hogy a magyar haderő a szovjetekéhez képest korszerűtlen volt.

Vajda Ferenc Antal az 1999-es repüléstörténeti konferencián, „Végül is ki bombázta Kassát?” címmel megtartott előadásában felvetette, hogy a támadást a szovjet NKVD kötelékébe tartozó gépek hajtották végre. A bombatámadás célja egyrészt Magyarország tényleges bevonása volt a háborúba, másrészt hogy annak befejezése után az ország, mint vesztes fél, a szovjetek érdekszférájába kerüljön. Vajda Ferenc Antal említett munkájában (1988–1989) főleg külföldi szerzők munkásságára hivatkozik. Érveléseit igyekezett minél részletesebben kifejteni. Véleményem szerint e logikailag jól összerakott tanulmány hiányossága, hogy a szerző nem jelöli precízen a forrásokat. Vajda munkáját még a konferencia ideje alatt véleményezte egy szakmai testület, amely szerint a mű fő hiányossága ugyancsak az, hogy a szerző nem jelölte meg a források eredetét.¹⁷

Szakály Sándor 2021. június 2-án Kassa bombázásával kapcsolatban tartott előadásában újra felvetette ezt a lehetséges verziót, vagyis a támadást felsőbb utasításra az NKVD egységei hajtották végre.¹⁸

Összegezve: A szovjeteknek egy ilyen támadásra lehetőségük lett volna, és a technikai eszközök is rendelkezésükre álltak. A végrehajtás módja és a felrobbant bombák aránya azonban nem egyezik a szovjet bombázási módszerrel, és az akkori szovjet politikai érdekekkel.

15 Vjacseszlav Mihajlovics Molotov (Вячеслав Михайлович Молотов); Szovjetszk, 1890. március 9.–Moszkva, 1986. november 8.) vezető szovjet politikus a sztálini diktatúra évtizedeiben, az 1920-as évektől az 1950-es évekig. A náci Németország és a Szovjetunió között kötött, Molotov–Ribbentrop-paktumként elhíresült megnevtámadási szerződést ő írta alá szovjet részről 1939-ben.

16 Ölvedi 1985, 345.

17 „Ismétlem nem a szovjet bombázás tényét óhajtom kétségessé tenni, csak a megalapozatlan gondolatmenet zavar. A szerző egyetlen alapvető forrásmunkát sem sorol fel, csak olyan műveket, amelyekben – feltehetőleg – a szerzők maguk is valamilyen forrást használtak (hacsak nem a fantáziájukat). Nos, ezeket a forrásokat kellene ismerniük és logikusan használniuk, ha lehet”. Ennek hiányában – bár az adatok 95%-ban pontosnak és megtörténtnek számítanak – a tanulmány a tények tetszőleges csoportosításával való játék marad. Vajda 1999, 38.

18 Szakály 2021.

A német verzió

A művelet gyakorlati kivitelezése: Ez a változat okozta számomra – és úgy vélem a történészek számára is – a legnagyobb fejtörést. Először elméleti szinten kellett megindokolnom, hogy a támadás végrehajtói a németek voltak. A legtöbb történész véleménye szerint fizikai képtelenség, hogy a német haderő június 22., vagyis a háború kitörése és Kassa bombázása közötti néhány napban Iljusin DB-3-as bombázó repülőgépet zsákmányoljon, kiképezze a pilótákat, és precíz bevetést hajtson végre Kassa ellen.¹⁹ A történészek ezen megállapításával teljes mértékben egyetértek.

A német haderőnek 100 kg-os bombák beszerzése nem jelentett volna akadályt, mert a csehszlovák légierő és a spanyol polgárháború szovjet hadianyagához könnyen hozzájuthatott. Csehszlovákia SzB bombázói (Avia. B.71) 100 kg-os bombákkal működtek. Ezeket a gépeket, a bombákat és a repülőgépgyárakat Németország addigra már megszerezte.²⁰ A németek ismerték az SzB bombázókat, de ezek nem hajthatták végre a támadást, mivel maximum 600 kg bombaterhet voltak képesek befogadni.

Végül a figyelmem az Iljusin DB-3-as gépekre irányult. A német haderő vajon mikor kerülhetett kapcsolatba ezekkel a repülőgépekkel? Eddigi kutatásaim szerint a szovjet–finn háború idején (1939. november 30. – 1940. március 12.) a finnek 5 darab Iljusin DB-3-as bombázót zsákmányoltak. Ezeket a bombázókat később a saját hadrendjükbe állították. A finnek az első gépet 1940. január 29-én zsákmányolták és 1940. február 29-től használták. Ezt a gépet 1941. június 30-án motorhiba miatt elvesztették. A 4 darab, javításra szoruló bombázót 1941. február és június között állították hadrendbe. A finnek a meglévő gépeikhez a németektől, szovjet hadizsákmányból

¹⁹ Stenge 2011, 20.

²⁰ Az 1938. szeptember 29-én megkötött müncheni egyezmény aláírói eldöntötték Csehszlovákia felosztását. 1939. március 15-én Hitler bevonult Prágába, Németország bekebelezte egész Csehországot és létrehozta a Cseh–Morva Protektorátust. A német Luftwaffe gépparkja egyik napról a másikra 1630 repülőgéppel lett gazdagabb. Az 1630 gépből 1029 katonai jellegű volt. A katonai repülőgépeken kívül megszerezte a gépek teljes fegyverzetét és a technikai felszerelését is. Ezenkívül német kézre került hat jelentős repülőgépgyár, az összes addig Csehszlovákiában legyártott gép, a dokumentációjával együtt. A német vezetés alatt hamar újraindult a repülőgépek gyártása. A gyárakban meghagyták a magasan kvalifikált cseh mérnökök és munkások zömét. A cseh repülőgépgyárak a Luftwaffe számára nagy mennyiségben, sokféle típusú gépet és alkatrészt gyártottak. Figyelemre méltó az SB-2-es típusú gép története, amelyet Avia B-71 néven állítottak hadrendbe a csehszlovák légierőnél. 1937. április 15-én a csehszlovák hadügyminisztérium és a szovjet Technoexport között létrejött szerződés alapján a Szovjetunió 61 darab SB-2-es típusú kétmotoros bombázót gyárt le a csehek részére. Egyben 161 darab gép legyártását engedélyezi Csehszlovákiának a megkötött licenccszerződés alapján. A 161 gépből 101 bombázó, 60 pedig felderítő-repülőgép lett volna. A szovjet fél 1938 augusztusára leszállította a megrendelt 60 gépet, amelyből egy, nem sokkal a leszállítás után lezuhant. A Luftwaffe tehát 1939 márciusában 59 darab B-71-es Avia típusú repülőgépet zsákmányolt. Az Aero és az Avia repülőgépgyár, amelyeknek a licenccszerződés alapján le kellett volna gyártaniuk a 161 darab B-71-es típusú gépet, német vezetés alatt kezdik meg a sorozatgyártást. Érdekesség, hogy a németek a gépeket nem tudták bombázóként alkalmazni, mert nem állt rendelkezésükre megfelelő mennyiségű, a géppel kompatibilis bomba. A repülőgépeket átépítették és gyakorló repülésekre használták tovább. A tanulmányból kiderül, hogy Csehszlovákia megszállása után szinte azonnal már 1939 márciusától a németek kezébe kerültek az orosz típusú SB-2-es gépek és azok konstrukciós dokumentumai, és a licenccszerződés alapján a szovjet gépek bombafelfüggesztő szerkezete is. Gyakorlatilag a német Luftwaffenak 1939 közepétől a szovjet bombafelfüggesztő és célzó szerkezetek, és az azok beépítésére vonatkozó tervrajzok is a birtokukban voltak. Mrkvánek, Vyroubal 2014, 5–9, 41–49, 76–79.

származó 6 darab, működő DB-3M típusú repülőgépet kaptak. A bombázók 1941. szeptember 12-én érkeztek meg Finnországba.²¹

A finnek 1941 májusa és szeptembere között tesztrepülésre a Luftwaffe rechlini teszt- és fejlesztési bázisára, Németországba küldtek egy Iljusin DB-3-as bombázót.²² Tehát a DB-3-as gép nem volt ismeretlen a német pilóták előtt. A szovjet–finn „téli háború” után a németeknek volt idejük, az Iljusin DB-3-as repülőgép átvizsgálására, és arra, hogy elsajátítsák annak repülési technikáját. Véleményem szerint a német mérnökök a repülőgép minden alkatrészét tüzetesen átvizsgálták és dokumentálták. Ezeket az információkat Hans-Heiri Stapfer repüléstörténész „Ilyusin IL-4 in action” című művében részletesen közli.

Stapfer munkája aprólékos és precíz. Nem nevezhető azonban teljes értékű tudományos szakirodalomnak, mert a szerző sehol nem használt forrásmegjelölést. Így a primer forrásokat nem lehet visszakeresni. A közeljövőben tervezem Németországban az Abwehr anyagának tanulmányozását és a rechlini repülőbázis naplójának és feljegyzéseinek átvizsgálását, vagyis annak feltérképezését, hogy a németek 1940–1941 között milyen szovjet repülőgépparkkal rendelkeztek. Elméletileg nem zárom ki a német támadás lehetőségét, mert nem elképzelhetetlen, hogy egy Iljusin DB-3-as, vagy egy átépített, 100 kg-os bombák szállítására alkalmas gépet ne tudtak volna irányítani.

Tehát tételezzük fel, hogy a németekhez került néhány Iljusin DB-3-as bombázó. Vajon kik lehettek azok a pilóták és milyen kiképzést kaptak, akik ezeket a gépeket vezethették volna? Ez a következő megválaszolásra váró kérdés.

Theodor Rowehl vezetésével az Abwehr alá rendelték egy speciális Luftwaffe egységet, amelynek fő feladata a légi felderítés volt. Hozzá tartozott a zsákmányolt gépek berepültetése és kiismerése is. Rowehl ezredes 1943-ban egy szövetséges bombatámadás során elveszítette feleségét. A tragédia után leszerelt. A helyére Werner Baumbachot nevezték ki, aki az általa irányított egységnek a Kampfgeschwader 200 nevet adta (200. bombázórepülő-ezred).²³ A fotófelderítés mellett az egység fő feladatai közé tartozott a diverzáns ügynökök ejtőernyős bevetése, ellátmányuk biztosítása, valamint a zsákmányolt és kísérleti repülőgépek kezelése.²⁴ Az egység tagjai elsajátították számos zsákmányolt amerikai és angol bombázó, valamint vadászgép irányítását, amikkel később bevetéseket hajtottak végre. Majd Theodor Rosarius vezetésével 1943-ban megalakították az úgynevezett Zirkus Rosarius egységet. Elképzelhető, hogy az előbbieken említett egységekhez csatlakozott pilóták, előzőleg már képesek lehetek szovjet repülőgépek vezetésére is. Ezek a pilóták a kevésbé sérült szövetséges gépeket repülték be, így a Republic P-47 Thunderbolt vadászgépeket és a Boeing B-17 Flying Fortress bombázókat. Az eszközöket elsősorban a német vadászpilóták oktatására használták, akiket ellenséges gépek elleni harcra készítettek fel.²⁵ Elméletben tehát a németeknek lehettek Iljusin DB-3-as gépek vezetésére alkalmas pilótáik.

21 Stapfer 2004, 19.

22 Stapfer 2004, 41.

23 Speer 1970, 75.

24 Axis History 2012.

25 Stout 2012, 80–81.

Okok: A következő kérdést az jelentette számomra, hogy Németország elméletileg milyen okból hajtotta volna végre ezt a támadást? Harcászati szempontból a magyar honvédség értéke alacsony volt, nem számoltak vele a németek. Hitler nem bízott a magyarokban, mert szerinte bármilyen konfliktusban vettek részt, mindig valamilyen területet követeltek. Mivel a Szovjetunióval szemben Magyarországnak nem volt területi követelése, ezért a magyarokkal, mint hadviselő féllel nem számoltak.²⁶ Úgy vélhetjük, hogy Magyarországot a németeknek nem lett volna okuk bevonni a háborúba. A bukaresti szlovák követség iratai között azonban találtam néhány érdekes dokumentumot, amelyek tartalma szerint a németeknek akár okuk is lehetett volna a beavatkozásra. A munkám további részében felhasznált szlovák levéltári dokumentumok többsége ugyan 1941. június 26-a után keletkezett, de a közölt információk rávilágítanak a háború kitörésének előzményeire, és segítenek megérteni az összefüggéseket. A dokumentumok tartalmát azért közlöm nagy részletességgel, hogy ne érjen az a vád, amely szerint a saját prekoncepciómhoz igazítom a forrásokat.

A román 3. hadsereg a német Dél Hadseregcsoport 17. hadserege mellé volt rendelve, míg a román 4. hadsereget a 11. mellé osztották be, ami együttvéve 600 000 fő élőrőt jelentett. Ha a román hadsereg minőségben és fegyverzetben nem is közelítette meg a német hadsereget, de létszámával mindenképpen fontos támpillére volt a Dél Hadseregcsoportnak.

A szlovák követet 1941. július 11-én régi ismerőse Mihai Antonescu, a román minisztertanács alelnöke fogadta. Beszélgetésük során a követ megkérdezte, hogy Románia miből fedezi a háború anyagi kiadásait? Antonescu elmondta, hogy amikor Németországgal Románia hadba lépéséről tárgyalt, a hosszú távú gazdasági hatásokkal nem foglalkoztak, mert Románia úgy egyezett meg a németekkel, hogy aktívan Besszarábia és Bukovina megszerzéséig harcol a háborúban. További részvétel Németország oldalán attól függ, hogy hogyan egyeznek meg, majd utána tárgyalhatnak a gazdasági kompenzációról is.²⁷ Vagyis a háború elején, a Barbarossa-hadműveletben a román részvétel korlátozott volt, csak Besszarábia és Bukovina megszállásáig voltak hajlandók harcolni. Ezt a tényt erősíti a szlovák követ egy későbbi jelentése is, amely szerint Románia részvételéről a háborúban az 1941 júniusában megkötött német–román egyezség csak addig szól, amíg a románok Észak-Bukovínát és Besszarábiát vissza nem szerzik. Az említett két területet a románok július 20-án visszafoglalták, így a szovjetek elleni további harcokban már nem állt érdekükben részt venni. Azt tervezték, hogy egy kis létszámú hadsereget hagynak a németek oldalán. A maradék hadsereg nagy részét pedig leszerelik, és a férfiakat hazaküldik, hogy a mezőgazdaságban felváltsák a nőket és a gyerekeket. A németek azonban igényelték a románok további hathatós részvételét a háborúban, ezért román és német részről tovább folytak a tárgyalások egy új egyezség megkötéséről.²⁸ Románia nem

26 Stenge 2011, 21.

27 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös C karton. Beszélgetés a miniszterelnök-helyetttel. 1941. július 10.

28 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös C karton. Románia részvétele az oroszok elleni háborúban. 1941. július 30.

ok nélkül spórolt a haderejével és a felszerelésével, valójában folyamatosan egy Magyarország ellen vívott háborúra készült. Céljai közé tartozott Észak-Erdély visszaszerzése. A bukaresti szlovák követ jelentéseiben többször is megemlíti a románok Erdéllyel kapcsolatos tervét.

A szlovák követ 1941. szeptember 1-én egy meg nem nevezett magas rangú tiszt-ségviselővel ebédelt, aki szerint Erdély hovatartozása nem kérdéses, végül mindenképpen Románia javára kell dönten, de ő úgy látja, hogy ez háborúval fog járni. A tisztviselő még hozzátette: „ha kell, kiprovokáljuk a háborút és meg fogjuk nyerni, visszaszerezük Erdélyt”.²⁹ A szlovák követ szeptemberben Pozsonynak jelentette, hogy Besszarábia és Bukovina meghódítása után a politikai vezetők körében a szovjetek elleni háború már nem annyira közkedvelt és inkább óvni kellene a katonákat, mert azokra szükség lesz Erdély visszahódításához.³⁰

Véleményem szerint, ha Németország a háborúban nem is számolt a magyar részvétellel, de a német vezetésnek komoly gondot okozhatott, hogy Besszarábia és Bukovina elfoglalása után Románia már nem akart aktív szerepet vállalni, mert Magyarország ellen akarta tartalékolni az erejét. Ha a román katonák kiképzés terén és fegyverzetben nem is érték el a németek szintjét, de a Dél Hadseregcsoporthoz tartozó két román hadsereg, vagyis 600 000 fő kiesése és pótlása a fronton komoly problémát okozhatott volna. Amennyiben a magyarokat politikai nyomással belekényszerítik a háborúba, akkor Magyarország biztosítékként Erdélyt és más területeket is visszakérhetett volna, ami ismét kiválthatta volna Románia ellenszenvét, rosszallását, és részvételi hajlandóságának csökkenését a háborúban. Elméletileg ezeket az okokat sorolhatom fel. Vagyis, ha Németország belerángatja Magyarországot a háborúba, akkor számolnia kell a magyarok igényeivel. Mivel az ország a háborúba önként lépett be, ezért a németek Magyarország felé nem tartoztak szívességgel. A románok ugyanakkor nyugtázhatták, hogy a szovjetek elleni háborúban a magyar honvédség is komoly veszteségeket szenved majd el, ami egy román–magyar katonai konfliktus esetén a románok malmára hajthatja a vizet. Mindezek után egy új szerződés keretén belül megegyezhetnek, hogy Besszarábián és Bukovinán túl is bevetesék egységeiket.

A román verzió

A művelet gyakorlati kivitelezése: A román légierő rendelkezett olyan gépekkel, amelyek esetleg képesek lehettek egyenként 1000 kg bombatömeget Kassára eljuttatni, ezek átalakítását külső segítség és tervrajzok nélkül azonban nem tartom valószínűnek. A lengyel PZL P-37A/B jelzésű gép 2580 kg bombaterhet volt képes befogadni; elsősorban 110 kg-os bombák szállítására használták (18×110 kg + 2×300 kg). Alapterhelése 20×110 kg = 2200 kg volt, és ideiglenes mezei repülőtérről való felszállás esetén a lehetséges bombaterhelése 880–1320 kg között mozgott (8, 10 vagy 12×110 kg).

29 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös C karton. Szituációs jelentés a román–magyar kapcsolatokról. 1941. szeptember 30.

30 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös D karton. Szituációs jelentés a román–magyar kapcsolatokról. 1941. szeptember 18.

A román légierő 15 darab PZL P-37A/B gépéből 1941 júniusában 13 darab volt bevethető. A románok birtokában volt még 23 darab Henkel He 111H-3-as bombázó, ezekből 19 darab volt használható állapotban. Románia lengyel és német gépeken kívül rendelkezett még 16 darab olasz gyártmányú Savoia Marchetti S.M 79B-s bombázóval, amiből 10 darab volt bevethető. Ez a típusú gép úgyszintén képes volt 1000 kg bombateher szállítására.³¹ Hogy a német, illetve olasz gépek átépítés után megfeleljenek a szovjet normáknak, szintén nagy szakértelmet és tervrajzokat igényeltek volna. Feltételezésem szerint a román légierő német technikai segítség nélkül az átépítést nem tudta volna kivitelezni.

Okok: A külügyi iratok és a bukaresti szlovák követség jelentései között nem találtam utalást arra, hogy Romániának érdekében állt volna Magyarország belépése a háborúba. Azonban számos olyan dokumentum található, amelynek tartalma szerint a román politikai vezetés igyekezett meggyőzni a németeket, hogy 1941 decemberétől minél több bevethető katonát követeljenek Magyarországtól. A szlovák követ jelentéseiben nemcsak a román követelésekről számolt be, hanem a nem éppen felhőtlen német–magyar kapcsolatokról is.

1941 szeptemberében a bukaresti szlovák követ megbízható olasz forrásra hivatkozva jelentette, hogy Horthy és Hitler között a Führer rezidenciáján találkozóra került sor. Hitler a szovjetek elleni harchoz a magyaroktól újabb 18 hadosztály bevetését követelte. Horthy azonban a résztvevő magyar egységek számát elegendőnek tartotta, mert egy esetleges ellenséges rajtaütés megakadályozásához Magyarországnak erős hadseregére lesz szüksége, ezért a követelést elutasította. A német felsőbb körökben nemtetszést váltott ki a magyar hadsereg vezetőjének leváltása, aki eleget akart tenni Hitler követelésének. A szlovák követ szerint éles vita bontakozott ki Horthy Miklós kormányzó és Hitler között, aki figyelmeztette Horthyt, hogy a követelés nem teljesítése következményekkel járhat. A románok remélték, hogy Magyarország nem tesz eleget a német követelésnek, és a német–magyar viszonyban egy új fejezet kezdődik, ami kedvezően befolyásolhatja a románok tervét, Erdély visszaszerzését.³²

A találkozózt megkülönböztetett figyelemmel kísérte a román politikai vezetés. A bukaresti szlovák követ 1941 októberében a román propagandaminiszter főtitkárával találkozott, aki szerint a háború hamarosan véget ér, ezért Romániának akár provokáció árán is el kell érnie az új határrendezést. Mivel Magyarország elutasította a keleti frontra küldött egységek létszámának növelését, ezért a németek szemében Románia szerepét felértékelte a román áldozatok napról napra növekvő száma. Ez a szomorú tény esetleg kedvező helyzetbe hozhatja Romániát Erdély visszaszerzésekor.³³

1941 végére nyilvánvalóvá vált, hogy Németország és szövetségesei a Szovjetuniót villámháborúval nem képesek legyőzni. 1942 elején változott a román politikai

31 Novák 2012, 38.

32 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös D karton. Jelentés a német–magyar kapcsolatokról. 1941. szeptember 29.

33 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 505-ös D karton. Jelentés a román–magyar kapcsolatokról. 1941. október 18.

hozzaállítás. A német vezetésnél minden befolyásukat latba vetették, hogy a magyarok minél több katonát küldjenek a keleti frontra.

Hitler meghívására a román miniszterelnök Ion Antonescu tábornagy 1942. február 11-én látogatást tett a Führer főhadiszállásán. A román tábornagy kíséretéhez tartozott Radu Davidescu ezredes, Gonescu alezredes, és a vezérkar több tisztje. Raoul Bossy berlini román követ úgyszintén Antonescu küldöttségének tagja volt. A németek oldaláról a politikai és katonai megbeszélésen Ribbentrop birodalmi külügyminiszter, Wilhelm Keitel vezértábornagy a véderő főparancsnokságának főnöke és Killinger bukaresti német követ vett részt.³⁴

Dr. Ivan Milecz bukaresti szlovák követ 1942. február 27-én ismét találkozott Mihai Antonescu miniszterelnök-helyetttel, akinél érdeklődött Antonescu marsall berlini látogatásának lényegéről és sikerességéről. A miniszterelnök-helyettes kitérően nyilatkozott a látogatás valódi céljáról. Milecz megkérdezte igaz-e, hogy Románia a németek oldalán további 10 hadosztállal kapcsolódik be a szovjetek elleni háborúba? A szlovák diplomata értesülését Mihai Antonescu megerősítette, majd hozzátette, hogy a hadvezetőség megbeszélése alapján a románok létszáma a magyar részvétel nagyságától függ. Antonescu marsall berlini látogatása során kifejtette, hogy Románia lehetőségei korlátozottak, és nem tud erején felül részt vállalni a háborúból. Magyarország pedig csak kisebb egységeket küld a frontra, mert a háború végére tartalékolja az erőit. Románia sem küldhet nagyobb egységeket, mert egy Erdélyért folyó magyar–román fegyveres konfliktus kipattanása esetén ez az országot negatívan érintené. A román fél álláspontját a német vezetés elismerte, vagyis a románok olyan erővel vehetnek részt a háborúban, amilyennel a magyarok bekapcsolódnak.³⁵

Milecz 1942. március 9-én a román külügyminisztérium főtthkárával, Gheorghe Davidescuvall tárgyalt. A főtthkár megengedte, hogy a követ megismerje az Antonescu marsall által február 11-én Berlinben prezentált memorandum tartalmát. A Hitlernek és Ribbentropnak átadott memorandumot Davidescu személyesen olvasta fel. A szöveg szerint Antonescu a németektől azt követelte, hogy a szovjetek ellen vívott háborúból Magyarország is megfelelő arányban vegye ki a részét. Míg a románok már elég súlyos véráldozatot hoztak, addig a magyarok alig 5000 embert veszítettek. Antonescu elfogadhatatlannak tartotta, hogy Magyarország a háború végéig 1,5 milliós hadsereget akar felállítani. Amennyiben Magyarország a szovjetek ellen nem hajlandó nagyobb erők bevetésére, akkor Romániától se várják el, mert a háború befejezése után Erdély hovatarozásának eldöntésénél, és egy esetleges konfliktus kirobbanásánál Románia hátrányba kerülhetne.³⁶

Az élet minden terén érződött, hogy Románia Magyarország elleni háborúra készült. Milecz ennek előjeleit a közhangulat változásán is észlelte, és jelentette Pozsony felé. 1942. május 7-én a következőt írta: „Bukarest álláspontja szerint Erdély

34 Napi Hírek 1941. február 13. 507 p.

35 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 192-es karton, Beszélgetés a miniszterelnök-helyetttel. 1942. március 2.

36 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 192-es karton, Román memorandum. 1942. március 10.

kérdését Románia javára csak katonai úton lehet megoldani. Megfelelő időben katonai erővel kell odacsapni.”³⁷

A szlovák követ jelentései szerint a román–magyar kapcsolatok napról napra rosszabbodnak. A diplomata erre a tényre több jelentésében is utal, így például beszámol egy 1942. november 1-én kirobbant román–magyar határincidensről. Miközben a magyar és a román határőrök tűzharcot vívtak, magyar részről gránátvető bevetésére is sor került. Az incidensnek két halottja és nyolc sebesültje volt. Véleménye szerint a két fél közel áll a háború kipattanásához, s ha nincsenek a németek, akkor már rég egymásnak estek volna. A román társadalomban érezhető a feszültség, lelkiileg már felkészültek egy Magyarország ellen vívott háborúra. A követ szerint ez a háború sokkal népszerűbb lenne, mint a szovjetek elleni.³⁸

Összegzés: Az általam felkeresett szlovákiai levéltárakban eddig nem találtam arra utaló dokumentumokat, hogy Romániának érdekében állt volna a háborúban való részvétel. Kizárólag olyan iratok kerültek elő, amelyek Magyarország háborúba lépése utáni időszakból származnak, amikor a román politikai vezetés mindent megtett azért, hogy a szovjetek ellen a magyar fél minél több katonát küldjön a frontra, ezáltal is javítva saját pozícióját egy román–magyar konfliktus esetén.

Összegzés

Összegezve eddigi kutatásaimat szinte teljesen kizárható az a tézis, hogy Kassát az Eperjesre tartó szovjet gépek véletlenül bombázták. Szlovákia területét 1941 júniusában és júliusában nem érte bombatámadás, sőt még szovjetek által elkövetett igazolt légtérsértést sem jegyeztek fel. A szovjet bombázók számára 1941. július végéig a szovjet területen lévő ideiglenes szlovák repülőterek sem voltak elsődleges célpontok.

Véleményem szerint a légitámadás célpontja Kassa volt, és az elkövetők tudatában voltak a célpont mivoltának. Feltevődik a kérdés, hogy melyik nemzetnek vagy felső vezetőnek állt érdekében a támadás végrehajtása. Eddig végzett kutatásaim alapján még mindig számos feltáratlan dokumentum található a környező országok és Oroszország levéltáraiban, archívumaiban.

(A tanulmány Magyarország kormánya támogatásával készült,
a Tempus Közalapítvány államközi ösztöndíjával.)

37 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 192-es karton, Európa újrendeződése. 1942. május 7.

38 SZNL, fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 192-es karton, Román–magyar határincidens. 1942. november 11.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Axis History 2012. Kampfgeschwader 200. <https://www.axishistory.com/list-all-categories/193-germany-luftwaffe/luftwaffe-air-units/5793-kampfgeschwader-200> (Letöltés ideje: 2022. 08. 07.)
- Baucsek Csaba 2023. Kassa bombázásának elemzése szlovák levéltári források alapján. *Hadtudomány* 2023/1 105120.
- B. Stenge Csaba 2011. A magyar casus belli: Kassa, 1941. június 26. *Katonaiújság*, (4), 16–25.
- Mrkvánek, I., Vyroubal, M. 2014. Československé letadla ve službách LUFTWAFFE- kořistní letadla 1939–1945. Bučovice: Jakab.
- Napi Hírek 1941. február 13. 507.
https://library.hungaricana.hu/en/view/NapiHirek_1941_02_1/?pg=419&layout=s
(Letöltés ideje: 2023. 04. 24.)
- Novák Zoltán 2012. A Fortele aeriene regale ale romanei (Román Királyi Légierő) vadászainak, zuhanó-bombázóinak és csatarepülőinek harca a tengelyhatalmak oldalán a második világháborúban című PhD-értekezése, Debreceni Egyetem, BTK
- Ormay József 1991. A Partridge jelentések. *Hadtörténelmi Közlemények*, (2) 117.
- Ölvedi Ignác 1985. Kassa bombázása – „casus belli”. *Történelmi Szemle* (2) 335–366.
- Speer, Albert 1970. *Inside the Third Reich: Memoirs*. Simon and Schuster Inc. 75.
- Stapfer Hans-Heiri 2004. *Ilyusin IL-4 in action*. Squadron/ Signal publications, Carrollton.
- Stout, Jay A. LtCol (Ret) 2012: *Fighter Group: The 352nd “Blue-Nosed Bastards” in World War II*. Mechanicsburg: Stackpole books, 80–81.
- Szakály Sándor 2021. 80 éve történt. Magyarország hadba lépése a Szovjetunió ellen. 1941. június 27. Klebesberg Emlékház, 1028 Bp., Teplom u. 12. 2021. június 2.
- Vajda Ferenc Antal 1999. *Végül is ki bombázta Kassát?* A repüléstörténeti konferencia közleményei 1999. Magyar Repüléstörténeti Társaság, 33-43.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Slovenský národný archív SNA = Szlovák Nemzeti Levéltár SZNL
fond Külügyminisztérium, Bukaresti Követség, 192, 505, 505C, 505D karton